

Agata Kolasa-Skiba

Państwowa Wyższa Szkoła Techniczno-Ekonomiczna
im. ks. B. Markiewicza w Jarosławiuagata.kolasa-skiba@pwste.edu.pl <https://orcid.org/0000-0002-4801-3826>**Wiktoria Skiba**

Absolwent Uniwersytetu Rzeszowskiego

wiktoriabiks@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-5413-267X>DOI: <https://doi.org/10.52934/eto.143>

Wpływ pedagogiki Marii Montessori na wszechstronny rozwój dzieci

---

The impact of Maria Montessori's pedagogy on the comprehensive development of a child

Abstrakt: Koncepcje Marii Montessori w zakresie antropologii, pedagogiki, pedeutologii i dzisiaj mogą być źródłem pogłębionej autorefleksji każdego nauczyciela. Pragnąc być prawdziwym wychowawcą, zwłaszcza w sensie Montessori, nie wystarczy być metodycznie przygotowanym. Należy zacząć od samego siebie. Właśnie ta idea przebudowy wewnętrznej, odrzucenia „dumy, pychy i gniewu”, które w wielu z nas tkwią, a głębokie ukochanie dziecka poparte metodyczną obserwacją, stanie się jego sługą, współpracownikiem, pomocnikiem, doradcą, przewodnikiem, organizatorem i inicjatorem (impulsem) w osiągnięciu duchowej niezależności i doskonałości, będzie zawsze aktualna.

Słowa kluczowe: koncepcja, metoda, dziecko, nauczyciel

Abstract: Maria Montessori's concepts in the field of anthropology, pedagogy and pedeutology can still be a source of in-depth self-reflection of every teacher. In order to be a true educator, especially in the Montessori sense, it is not enough to be methodically prepared. Start with yourself. It is this idea of

internal reconstruction, rejection of „pride, pride and anger”, which many reside in us, and the deep love of a child, supported by methodological observation, will become his servant, associate, helper, adviser, guide, organizer and initiator (impulse) it will always be relevant in achieving spiritual independence and perfection.

Keywords: concept, method, child, teacher

Wprowadzenie

Metoda Montessori – system wychowawczy dzieci w wieku przedszkolnym i szkolnym, który został stworzony przez włoską lekarkę Marię Montessori, pomaga we wszechstronnym rozwoju dziecka. Duży nacisk w tym systemie edukacyjnym postawiony jest na otoczenie oraz nauczycieli tworzących to środowisko.

Istota pedagogiki Marii Montessori polega na stwierdzeniu, że każde dziecko jest inne i powinno rozwijać się według stworzonych przez siebie indywidualnych planów rozwojowych, gdzie zapisane są jego możliwości, kompetencje i umiejętności, umożliwiające mu naukę samodzielną i efektywniejszą.

Maria Montessori wysuwała postulat wychowania naturalnego, co znaczy, że w wychowaniu należy uwzględniać naturalne prawa rozwoju, naturalne reakcje i naturalne tendencje występujące w zachowaniu wszelkich istot żywych. Była przekonana, że poznawanie i opanowywanie rzeczywistości otaczającej człowieka dokonuje się nie tylko przez intelekt, ale także przez emocje oraz instynkty. Jeżeli wychowanie będzie dostosowane do naturalnego rozwoju dziecka, wtedy poczuje ono potrzebę zdobywania wiedzy.

Maria Montessori zanalizowała cykl rozwojowy jednostki ludzkiej, wskazując, jakie czynniki i sytuacje mogą zakłócać ten rozwój, a jakie przyczyniają się do wzmocnienia potencjału życiowego człowieka.

Z założeń wyłania się idea, że pedagogika powinna wzmacniać potencjał życiowy i brać pod uwagę potrzeby dziecka.

Fenomen pedagogiki Marii Montessori

Maria Montessori w swojej koncepcji pedagogicznej zwróciła szczególną uwagę na powstawanie „wrażliwych faz”, czyli etapy rozwojowe:

1. faza na język (mówiony i pisany), na ruch, zachowania społeczne i porządek (od narodzin do szóstego roku życia); nazwała ją „absorbującym duchem”;
2. faza na moralność, sprawiedliwość, dobro i zło, uczucia religijne, różne dziedziny nauki (od 7. do 12. roku życia); dziecko zdobywa umiejętność „studiowania całości poprzez badanie detalu”;
3. faza na godność osobistą, odpowiedzialność, wiarę we własne siły (od 13. do 18. roku życia) (Miksza, 2010).

Z przedstawionych założeń wyłania się idea, że pedagogika powinna wzmacniać potencjał życiowy i brać pod uwagę potrzeby dziecka. Maria Montessori to także odkrywca fenomenu „polaryzacji uwagi”. Polaryzacja uwagi jest to proces psychiczny, będący konsekwencją głębokiej i długotrwałej koncentracji uwagi, w wyniku którego dziecko optymalizuje swój rozwój. Jak mówiła M. Montessori – to czas, w którym pogłębieniu i polepszeniu ulegają relacje ze światem rzeczy i ludzi. Budzi się jaźń. Dziecko staje się bardziej niezależne. Polaryzacja jest „fenomenem świadomości”, który skutkuje poprzez związanie kompetencji rozwojowych z przedmiotem, z ruchem lub z procesem psychicznym. Prowadzi do normalizacji, a ta z kolei jest skutkiem przyzwyczajenia do skoncentrowanej pracy. Montessori dzieckiem „znormalizowanym” nazywa takie, które jest przyzwyczajone do skoncentrowanej pracy, wpływającej na zdobywanie bogatej wiedzy, samodzielności, odpowiedzialności za własne działania, wytrwałości i zdyscyplinowania (Stein, 2003).

1. Maria Montessori stworzyła następujące zasady pedagogiczne: swobodny wybór – charakterystyczna zasada dla pedagogiki Marii Montessori. Obejmuje ona regułę wolnego wyboru zajęć, „swobodnej pracy”. W obrębie przygotowanego otoczenia dziecko wybiera sobie przedmiot działań i samo ustala tempo i czas uczenia się oraz stopień trudności. Również do dziecka należy wybór ewentualnego partnera. Ono zatem w istotnej mierze współdecyduje o przebiegu procesu kształcenia w przygotowanym do tego celu otoczeniu, samo kieruje swoim uczeniem się i działaniem. Stwarza to okazję do rozwijania się umiejętności korzystania z wolności. Nauczyciel i wychowawca musi wykonać ważne zadanie, bowiem jego praca pedagogiczna polega w znacznym stopniu na umiejętnym przygotowaniu otoczenia, a więc na oddziaływaniu pośrednim. Otoczenie dziecka musi być tak zaaranżowane, aby posiadało ciekawe propozycje poznawcze, odpowiednie dla fazy rozwoju dziecka. Musi zaspokajać potrzeby rozwojowe i poznawcze, a także wszechstronnie rozwijać dziecko;
2. zasada swobodnego wyboru materiału – w sali przedszkolnej wszystkie materiały są zawsze dostępne, ułożone tematycznie na półkach,

w zasięgu ręki dziecka. Dziecko samodzielnie podejmuje decyzję, z którym materiałem będzie pracować;

3. zasada swobodnego wyboru miejsca pracy – dziecko pracuje tam, gdzie samo zdecyduje i gdzie pozwalają na to granice rozsądku nauczyciela i możliwości organizacyjnych. Dziecko nie ma obowiązku uczestniczenia w zajęciach grupowych, jeśli jest czymś ważnym zajęte;
4. zasada swobodnego wyboru czasu pracy – w związku z fazami chłonności decyzję o czasie pracy pozostawiamy dziecku;
5. zasada swobodnego wyboru formy pracy – lekcję podstawową przeprowadza się z każdym dzieckiem indywidualnie. Następnie zaczyna ono pracować samodzielnie. Wie, że ma prawo do pracy w ciszy, że nikt nie będzie mu przeszkadzał. Wie także, że nikt nie będzie mu pomagał, jeśli pomoc jest niepotrzebna. Samodzielnie wybrało sobie temat pracy, pracuje wtedy, kiedy zechciało, będzie pracowało tak długo, jak długo praca ta będzie dla niego atrakcyjna i będzie sprawiała mu przyjemność;
6. zasada porządku – każdy przedmiot w klasie ma swoje miejsce – skąd został wzięty, tam zostaje odniesiony. Podobnie – każda osoba także ma swoje miejsce i wie, co do niej należy. To proste – dzieci kochają porządek. Porządek w otoczeniu – porządek w sercu;
7. zasada ograniczenia – pedagogika Montessori nie jest ani metodą partnerską, ani bezstresową. Dzieci nie mogą robić tego co chcą i nie są partnerami nauczyciela. Ograniczeniu, regułom i zasadom postępowania podlegają wszystkie elementy życia grupy. Dzieci robią to, co je interesuje i co nie przeszkadza innym;
8. zasada izolowania trudności – jeśli dziecko pracuje z różową wieżą po to, aby poznać lub uporządkować znane już sobie pojęcia związane z wielkością (choćby takie jak: duży – mały, mniejszy – większy niż, duży – większy – największy, mały – mniejszy – najmniejszy) ma do dyspozycji:
  - a. nauczyciela, który wie jak i kiedy w tym pomóc;
  - b. różową wieżę (która jest różowa). Nie zajmuje się kolorami, bo do tego służy inny materiał – kolorowe tabliczki. Nie zajmuje się długościami, grubościami, temperaturami, wagami, dźwiękami i in., bo do tego służą inne materiały; czerwone belki, brązowe schody, butelki termiczne, tabliczki baryczne, puszki szmerowe i in.;
9. zasada transferu – materiał Montessori jest najpełniejszym zestawem pomocy dydaktycznych. Każdy z tych materiałów to „ogniwo”, logicznie powiązane w długi „łańcuch”. Każde „ogniwo” zawiera w sobie cechy materiału poprzednio wprowadzonego plus jedna cecha więcej. Informacje, kompetencje, umiejętności opanowane podczas pracy z materiałem

dziecko przenosi na otoczenie. Przenoszenie cech w obrębie materiału i przenoszenie umiejętności na otaczające dziecko środowisko, to właśnie zasada transferu;

10. zasada własnego działania i powtarzania – typowe dla nabywania nowych umiejętności jest intensywne zwrócenie się dziecka ku określonej dziedzinie ludzkich działań, a wraz z tym fenomen powtarzania. Założeniem jest, że dziecko rozwija się zgodnie z programem wyznaczonym własnymi zainteresowaniami, potrzebami, możliwościami intelektualnymi, fizycznymi itp. Jeżeli ma potrzebę powtarzania czynności – akceptujemy to;
11. zasada samokontroli – materiał montessoriański jest tak skonstruowany, że pozwala dzieciom samodzielnie stwierdzić, czy daną pracę wykonały dobrze czy źle, w którym miejscu nastąpiła pomyłka i jak ten błąd naprawić (Miksza, 2010).

Rolą nauczyciela jest wskazywać dziecku jak korzystać z materiału dydaktycznego, wprowadzać i respektować zasady swobody wyboru, rodzaju, czasu, miejsca i formy pracy, zasady stopniowania i izolowania trudności, porządku, transferu, własnego działania i powtarzania, samokontroli i ograniczenia. Maria Montessori duże znaczenie przypisywała „lekcjom słownym”. Jest to kluczowy moment pracy z pomocami, gdyż nauczyciel staje się tu pośrednikiem, łącznikiem pomiędzy pomocą rozwojową a dzieckiem. Poprzez te lekcje dziecko przyswaja pojęcia i nazwy tkwiące w pomocy. Lekcja taka ma zawsze podobny przebieg, a opiera się na trzech etapach:

- 1) faza nazwania – asocjacji (skojarzenie konkretnego z nazwą);
- 2) faza przyporządkowania – ćwiczeń;
- 3) faza kontroli (Miksza, 2010).

Podstawy pedagogiczne systemu wychowawczego Montessori opierają się na koncepcji przygotowanego otoczenia oraz pośredniej roli dorosłego, który jest towarzyszem w jego rozwoju. Zadaniem osoby dorosłej jest organizowanie takiego otoczenia w domu, przedszkolu, szkole, by wspierać indywidualny rozwój dziecka. Otoczenie powinno dostarczać bodźców, „impulsów” odpowiadających wrażliwym fazom i umożliwiających częstą polaryzację uwagi. Przygotowane otoczenie to bogate, odpowiednio zorganizowane, dostosowane do właściwości psychicznych dziecka środowisko wychowawcze, w którym może dokonywać się jego rozwój i aktywność. Wyróżnia się trzy aspekty przygotowanego otoczenia: materialny, społeczny i dynamiczny.

Aspekt materialny przygotowanego otoczenia to: budynek przedszkolny (a w nim przestronne, duże, funkcjonalne pomieszczenia), sale (estetyczne i jasne kolory ścian), duże okna oraz taras jako łącznik z ogrodem oraz jego urządzenie i wyposażenie (lekkie, niskie regały, otwarte półki, łatwe do

ustawiania i przenoszenia, łatwy dostęp do wody, materiał rozwojowy w zasięgu wzroku i ręki dzieci.

Pojęcie przygotowanego otoczenia przejawiać się będzie na trzech płaszczyznach:

1. materialnej – odpowiednio wyposażona sala lekcyjna w sprzęty, pomoce rozwojowe oraz inne pomoce i przedmioty wspierające rozwój dziecka. Meble muszą być niskie, funkcjonalne i lekkie, tak aby można je było aranżować według potrzeb dzieci. Sala będzie ozdobiona roślinami, akwariami, zbiorami przyrody nieożywionej. Klasa szkolna przypominać będzie raczej warsztat pracy – z miejscami na kąciki zainteresowań (twórczości, gazetki wychowawczej, zdobywania sprawności, regulaminu wyrażającego najważniejsze zasady prowadzenia rozmów w „kręgu dyskusyjnym”, biblioteczki pracy ucznia – zawierające teczki problemowe, albumy, ilustracje, fiszki, plany pracy, pomoce dydaktyczne z elementami samokontroli i samooceny). Wydzielone kąciki będą niewielkie, aby uczniowie mogli pracować zwróceniem twarzą do siebie. Jeżeli zaistnieje taka możliwość, klasa powinna mieć swój komputer i drukarkę. Uczniowie powinni mieć również swobodny dostęp do komputera czy Internetu. Istotnym wyznacznikiem materialnego przygotowania otoczenia będą pomoce rozwojowe, które dzielą się na:

- a) pomoce do praktycznych ćwiczeń,
- b) pomoce zmysłowe,
- c) pomoce do edukacji matematycznej,
- d) pomoce do edukacji językowej,
- e) pomoce do wychowania kosmicznego,
- f) pomoce do wychowania religijnego.

Pomoce te są „kluczem do świata”, zawsze prowadzą dziecko od konkretnego do abstrakcji, od zagadnień łatwiejszych do trudniejszych, umożliwiają dziecku samokontrolę.

2. Strukturalno-dynamicznej – określają ją pedagogiczne zasady, które dotyczą norm budowy materialnego aspektu otoczenia, w tym pomocy rozwojowych Montessori, zasad pracy z nimi oraz zasady porządku i wolności, która wyjaśnia koncepcję przygotowanego otoczenia we wszystkich jego ujęciach. Pedagogiczne zasady to:
  - a) zasada izolacji trudności (jeden główny problem do rozwiązania);
  - b) zasada kontroli błędów (możliwość łatwego wychwycenia popełnionej pomyłki i dokonania korekty);
  - c) zasada stopniowania trudności i kontynuacji;
  - d) zasada porządku i wolności („absorbujący duch”, „wrażliwe fazy”, „polaryzacja uwagi”, „normalizacja”).

3. Osobowej – w myśl zasady montessoriańskiej „Pomóż mi zrobić to samemu” nauczyciel jest przewodnikiem i doradcą. Jego zaangażowanie w pracę z danym dzieckiem jest zróżnicowane. Zależy to od potrzeb, aktywności i samodzielności ucznia. Celem pracy nauczyciela jest pomoc w rozwijaniu indywidualnych cech osobowości każdego dziecka, w zgodzie z obiektywnymi normami społecznymi. Robi to pomagając dziecku w osiągnięciu spontanicznej koncentracji, rozwijaniu samodzielności i wiary we własne siły, wypracowaniu zamiłowania do porządku i do pracy, wypracowaniu zamiłowania do ciszy i pracy indywidualnej, wypracowaniu postaw posłuszeństwa opartego na swobodnej decyzji, a nie na zewnętrznym przymusie, uniezależnianiu się od nagrody, osiągnięciu spontanicznej samodyscypliny wynikającej z dziecięcego posłuszeństwa, formowaniu postaw wzajemnej pomocy bez egoistycznej rywalizacji, umiłowania do rzeczywistości i otoczenia. Dziecko nie staje się idealnym, lecz osiąga optimum własnych możliwości rozwojowych (Stein, 2003).

Inny wartościowy element montessoriańskiej pedagogiki stanowią „lekcje ciszy”. Ćwiczenia ciszy pomagają dziecku odnaleźć spokój. Kontrola ruchu, ruch medytacyjny i twórcza ekspresja ruchowa, powiązane wzajemnie z uspokojeniem, są najlepszym sposobem do powstawania refleksji i możliwością uewnętrzniania się. Lekcje i ćwiczenia ciszy mają duże znaczenie w wychowawczym rozwoju dziecka. Dzieci stają się spokojniejsze, zachowują się ciszej, łatwiej im się uczyć. Lekcja ciszy ułatwia nie tylko lepsze skupienie, bardziej efektywną pracę, ale pozwala dziecku na odkrycie swojego wnętrza. Służą temu między innymi krótkie ćwiczenia, oparte na wykonywaniu różnorodnych czynności bez wypowiedzania słów.

Koncepcja rozwoju dziecka według Marii Montessori

Dziecko w koncepcji M. Montessori traktowane jest podmiotowo (jako odrębna, indywidualna jednostka), jako istota dążąca do uzyskania niezależności od dorosłych przez aktywność i samodzielne działanie. Czynnikiem rozwoju i podstawą wychowania jest aktywność dziecka (stanowi ona naturalną potrzebę, a równocześnie oznakę i warunek rozwoju). Tak jak w sensie biologicznym nikt nie może rosnąć za dziecko, tak od strony psychologicznej, duchowej nikt w tak rozumianym rozwoju nie może wyręczyć dziecka, jest ono niezastąpionym przez nikogo budowniczym, mistrzem i twórcą własnej osobowości. Rozwój dziecka dokonuje się według indywidualnego planu rozwoju, który jest charakterystyczny dla każdego człowieka. Zgodnie z przyjętym założeniem, nie należy tworzyć

z góry utrwalonego systemu wychowawczo-dydaktycznego dla dziecka, nie licząc się z jego indywidualnym rozwojem. Pomoc wychowawcza musi być dostosowana do dziecka w myśl tezy Daj mi czas, w której wyrażony jest szacunek dla praw rozwojowych. M. Montessori pod pojęciem wychowania rozumie szeroko pojętą edukację. Wychowanie jest udzielaniem dziecku pomocy, wspieraniem jego rozwoju indywidualnego, psychofizycznego, emocjonalnego, umysłowego i duchowego, które należy rozpocząć w momencie narodzin (Miksza, 2010). Istotą wychowania jest doprowadzenie dziecka do samodzielności, niezależności od dorosłych, odpowiedzialności za siebie i świat (jest to pośredni charakter wychowania).

Twórczyni systemu wyodrębniła dwa niezwykle ważne elementy rozwoju dziecka. Jeden z nich nazwała chłonnym (absorbującym) umysłem, czyli stanem gotowości umysłowej dziecka do trwałej i całościowej rejestracji w podświadomości napływających z otoczenia bodźców tworzących jego indywidualne predyspozycje. Drugi element to okresy szczególnej wrażliwości, które występują u każdego dziecka, jako pewne bloki czasowe, w których dziecko interesuje się tylko jednym elementem ze swojego otoczenia z wyłączeniem pozostałych. W tych okresach – fazach występuje szczególna wrażliwość na bodźce wysyłane z otoczenia, a dziecko wykazuje podwyższoną gotowość do ich przyjęcia – co jest równoznaczne z dużymi możliwościami wyuczenia się określonej umiejętności, czy nabycia wiedzy o świecie. Montessori uważała, że rozwój dziecka dokonuje się przez różne stopnie wspólne wszystkim ludziom, a wystąpienie okresów szczególnej wrażliwości ma indywidualny charakter i nasilenie. Ponadto występowanie wrażliwych faz zawarte jest w indywidualnym planie rozwoju i nie można ich sztucznie wywołać. Ważne jest zaobserwowanie tej szczególnej otwartości na poznawanie i zdobywanie różnorodnych umiejętności, ponieważ, kiedy minie niezauważona, zamierzone wyniki osiąga się już dzięki świadomej pracy z trudem, wysiłkiem i dużym nakładem woli. Montessori wymienia kilka charakterystycznych okresów szczególnej wrażliwości w rozwoju małego dziecka. Około 1. roku życia pojawia się potrzeba porządku (może ujawniać się również koło 2–4 miesiąca życia), która charakteryzuje się potrzebą pewnych stałych regularnych sytuacji, czynności itp. Dzięki porządkowi zewnętrznemu dziecko tworzy porządek wewnętrzny oraz buduje poczucie bezpieczeństwa. W pierwszych trzech latach życia dziecka ujawnia się wrażliwość na mowę (faza wrażliwości na przyswajanie języka, rozpoznawanie głosu rodziców, obserwowanie mowy mamy) oraz wrażliwość na chodzenie (wrażliwość na ruch i wrażenia zmysłowe, ćwiczenie funkcji chodzenia, charakterystyczny upór). Montessori nazywa ten okres powtórными narodzinami dziecka, ponieważ stanowi on przejście od okresu bezbronności niemowlęctwa do okresu aktywnego człowieka.

Między 2., 6. i 7. rokiem życia dostrzegana jest wrażliwość na społeczne relacje i normy, dziecko wykazuje zainteresowanie innymi dziećmi, identyfikuje się z grupą, podejmuje zabawy z innymi, uczy się reguł, zasad i sposobu funkcjonowania w grupie, a przede wszystkim buduje relacje międzyosobowe. Wrażliwość na małe przedmioty (1,5–4) polega na zainteresowaniu i wyodrębnianiu z otoczenia przez dziecko małych przedmiotów, które zbiera, i w ten sposób buduje swoją wiedzę o świecie (od szczegółu do ogółu), rozwija systematyczne myślenie, kształtuje koordynację ruchową, rozwija mięśnie. Dziecko w wieku przedszkolnym poznaje świat, a dzięki wrażliwości na uczenie się przez zmysły (2,5–6) przyswaja sobie cechy przedmiotów z otoczenia, manipulując nimi i badając wszystkimi zmysłami. Gdy we wrażliwej fazie dojdzie do długotrwałej pogłębionej koncentracji na danej czynności, mówimy o zjawisku polaryzacji uwagi. Dziecko wtedy często powtarza ulubioną czynność – sprzyja to wyuczeniu, a po wykonaniu pracy nie jest zmęczone. Czynność wielokrotnie powtarzana sprawia dziecku radość i zadowolenie. Wszystkie wysiłki dydaktyczne Montessori skierowała na możliwości wywołania polaryzacji uwagi, ponieważ dziecko potrafiące się skoncentrować uczy się chętnie, szybko, łatwo, bez wysiłku. Następstwem tego zjawiska jest normalizacja – stan wewnętrznej psychicznej równowagi i harmonii. Dziecko jest wówczas spokojne, opanowane, wrażliwe na ład i dyscyplinę zewnętrzną, otwarte na potrzeby innych, potrafiące samodzielnie działać. Znormalizowane dziecko wierzy w swoje możliwości rozwoju, ma poczucie własnej wartości, staje się odpowiedzialne za siebie i za innych, uniezależnia się od zewnętrznych wpływów. Normalizacja jest głównym celem rozwoju i wychowania.

Materiał rozwoju opracowany przez Marię Montessori dla dziecka

- Materiał do ćwiczeń praktycznego dnia

W skład materiału do życia praktycznego wchodzi:

- zestaw do przelewania wody,
- zestaw do higieny osobistej,
- zestaw do utrzymania porządku,
- zestaw do nauki samoobsługi,
- materiał manipulacyjny do sortowania, przebierania, nawlekania, przesypania i składania.

- Materiał zmysłowy

W skład materiałów sensorycznych wchodzi:

- bloki cylindryczne,
- kolorowe walce,
- różowa wieża,
- brązowe schody,
- czerwone patyki,
- kolorowe tabliczki,
- figury geometryczne w koszyku (bryły),
- trójkąty konstrukcyjne,
- tablice i tabliczki dotykowe,
- pudełko tekstyliów,
- tajemnicze woreczki,
- butelki termiczne,
- pudełka akustyczne,
- dzwonki,
- butelki smakowe,
- butelki zapachowe.

- Materiał językowy

W skład materiału językowego wchodzi:

- ruchomy alfabet,
- litery dotykowe,
- karty poleceń,
- pudełka gramatyczne.

- Materiał kosmiczny

W skład materiału do poznawania środowiska przyrodniczego wchodzi:

- kalendarz pogody,
- kalendarz zdarzeń codziennych,
- kalendarz urodzin,
- układ słoneczny,
- globusy konturowe,
- mapy konturowe i puzzlowe,
- materiały o tematyce przyrodniczej i geograficznej przygotowane przez nauczyciela.

- Materiał matematyczny

W skład materiału matematycznego wchodzi:

- cyfry dotykowe,
- wrzeciona,
- cyfry i żetony,

- złoty materiał,
- kolorowe liczby,
- tablice Seguina,
- tablica do 100,
- trójkąty konstrukcyjne.

Według zasad M. Montessori nauczyciel powinien:

- Troszczyć się o otoczenie, utrzymywać je w czystości.
- Wciąż upiększać pomieszczenia.
- Uczyć korzystania z materiału.
- Zapewnić dziecku aktywny kontakt z otoczeniem i umieć się wycofać w odpowiedniej chwili.
- Stale obserwować dzieci, a gdy potrzebna jest jego pomoc służyć wsparciem.
- Nie przeszkadzać pracującym dzieciom.
- Szanować dziecko, które popełnia błąd i nie poprawiać go, tylko uczyć je uczenia się.
- Nie zmuszać dziecka do pracy, szanować jego chęć odpoczynku.
- Zachęcać i proponować materiał do pracy.
- Starać się zwracać do dzieci indywidualnie, spokojnym, zrównoważonym głosem.

Dzieciom należy umożliwić swobodną pracę z wybranymi przez siebie materiałami. Mają one wrodzoną chęć do nauki, dlatego nie należy ich zmuszać do konkretnych działań. Dziecko powinno pracować w zgodzie z własnymi możliwościami i swoim tempem. Rodzice i nauczyciele są po to, by podsuwać mu pomoce i wspomagać jego chęć do rozwoju. Poza tym, nauczyciele skupiają się na mocnych stronach dziecka, rozwijają i wspierają je w całym procesie edukacji. Każde dziecko jest z refleksją obserwowane, aby można było stworzyć dla niego jak najodpowiedniejszy program rozwoju. Rolą nauczyciela jest również wspieranie rozwoju młodego człowieka zgodnie z mottem „Pomóż mi samemu to zrobić”. Wszystkim dzieciom stwarza się równe warunki rozwoju i odkrywania uzdolnień.

Otoczenie powinno być piękne, uporządkowane, proste i dostępne. Dzieci powinny mieć zapewnioną wolność do pracy oraz materiały, które wspierają odkrywanie świata. W metodzie Montessori występują mieszane grupy wiekowe, dzięki czemu dzieci uczą się życia w społeczeństwie oraz od siebie nawzajem.

Cytaty z publikacji Marii Montessori

„Dziecko, które naprawdę pokochało swoje otoczenie i wszystkie żyjące stworzenia, które odkryło radość i entuzjazm w pracy, daje nam powód, by mieć nadzieję... nadzieję na pokój w przyszłości”.

„Edukacja Montessori »działa« dla każdego dziecka. Nie »działa« ona jednak w przypadku każdego rodzica”.

„Danie dziecku wolności nie oznacza pozostawienia go samemu sobie, a już w żadnym wypadku zaniedbywania go. Pomoc, którą dajemy dziecięcej duszy, nie powinna być pasywną obojętnością w obliczu spotykających ją trudności. Powinna ona być czułym i uważnym wspieraniem jej rozwoju”.

„Dzieci pokazały nam, że wolność i dyscyplina to dwie strony tego samego medalu, dlatego że wolność prowadzi do dyscypliny”.

„Niesłusznie sądzi się, że najlepiej może rozwijać się dziecko mające jak najwięcej zabawek i środków pomocniczych. Wręcz przeciwnie, nieuporządkowana mnogość przedmiotów na nowo obciąża duszę chaosem i przygnębia ją poczuciem zniechęcenia”.

„Pierwszą umiejętnością, którą dzieci muszą nabyć, aby się aktywnie zdyscyplinować, jest zrozumienie, co jest dobre, a co złe. Zadaniem wychowawcy jest wytłumaczenie dziecku, by nie utożsamiało dobra z bezruchem, a zła z aktywnością. Tak jak to miało miejsce w starych metodach dyscyplinujących. Ponieważ naszym celem jest osiągnięcie aktywności, pracy, dobra, a nie bezruchu, bierności”.

„Osia, nośnikiem, na którym stoi cała konstrukcja ludzkiej osobowości, jest praca w wolności, w zgodzie z naturalnymi potrzebami życia wewnętrznego. Podstawą dyscypliny wewnętrznej jest wolność przy pracy intelektualnej. Wielkim osiągnięciem Domów Dziecięcych (Case dei Bambini) jest tworzenie dzieci zdyscyplinowanych”.

„Jeśli natomiast chodzi o karę, nie mamy zamiaru negować jej społecznej funkcji i siły oddziaływania na jednostkę, lecz jej pychę moralną i uniwersalną konieczność zastosowania. Jest to bardziej pożyteczne dla gorszych: ale jest ich niewielu, postęp społeczny ich nie osiąga. Kodeks straszy nas karami, jeśli jesteśmy nieuczciwi, w granicach wskazanych przez prawo. Lecz my jesteśmy

uczciwi nie ze strachu przed kodeksem, my nie kradniemy i nie zabijamy nie dlatego, że czeka nas za to kara. Nasza moralność jest przewodnikiem w życiu”.

„Jak dla rozwoju fizycznego niezbędne jest umożliwienie dziecku kontaktu z życiodajnymi siłami natury, tak też dla jego rozwoju psychicznego potrzebny jest kontakt duszy ze wszelkim stworzeniem. W ten sposób może ono gromadzić skarb bezpośrednio poprzez badanie sił natury. Metoda na osiągnięcie tego celu wymaga, aby pozwolić dziecku na wykonywanie prac ogrodniczych i gospodarczych, na przykład poprzez opiekę nad roślinami lub zwierzętami oraz przez inteligentne badanie i kontemplację natury”.

„Nie można być wolnym, jeśli nie jest się samodzielnym. Zatem, aby dziecko zdobyło niezależność, jego aktywne oznaki wolności osobistej muszą być akceptowane od najwcześniejszego dzieciństwa”.

„Kształtowanie się człowieka” – Maria Montessori

„Chcielibyście wiedzieć, tak w kilku słowach, czym tak naprawdę jest ta metoda Montessori. Gdyby udało nam się wyeliminować nie tylko słowo, »metoda«, ale również jego powszechne znaczenie, sprawa byłaby znacznie prostsza. Musimy wziąć pod uwagę osobowość człowieka, a nie metodę edukacji. Słowo »metoda« powinniśmy zastąpić następującym wyrażeniem: – pomoc oferowana, ażeby osobowość ludzka mogła osiągnąć swoją samodzielność lub – pomoc oferowana, aby wydobyć ludzką osobowość z wiekowych uprzedzeń dotyczących edukacji. Stawanie w obronie dziecka, naukowe rozpoznanie jego natury, głoszenie jego podstawowych praw — zastąpić muszą fragmentaryczne sposoby pojmowania edukacji”.

„Osobowość ludzka” należy do wszystkich ludzi: Europejczyków, Indyjczyków, Chińczyków itd. Dlatego pewne warunki życiowe, które wspierają ludzką osobowość, dotyczą i wpływają na ludzi wszystkich narodów.

„Wyobraźmy sobie, iż istnieje planeta bez szkół lub nauczycieli, gdzie nauczanie nie jest znane, a jednak jej mieszkańcy poprzez codzienne życie i poruszanie się dowiadują się o wszystkich rzeczach, a w ich umysłach odbywa się cały proces nauczania.

Myślicie pewnie, że przesadzam? Oczywiście, to wydaje się dziwaczne, a jednak jest rzeczywistością. To sposób, w jaki uczy się dziecko. Taką właśnie ścieżką dziecko podąża. Uczy się o wszystkim bez świadomości, że jest to

nauka. Stopniowo przechodzi od nieświadomości ku świadomości, krocząc ku coraz większej radości i miłości”.

„Domy dziecięce” – Maria Montessori

(...) „Temu, kto by utrzymywał, że szkoła jest przejęta i kieruje się zasadą wolności, należałoby odpowiedzieć uśmiechem, tak samo, jak uśmiechając się, słuchalibyśmy dziecka utrzymującego, że motyle przytwierdzone do tektury żyją jeszcze i mogą latać. Niewola jest podstawową zasadą pedagogiki; panuje w sali szkolnej, panuje w duszy nauczyciela. Żądacie dowodów? Wystarczy jedna ławka.

Ławka ilustruje jeden z największych błędów materialistycznej pedagogiki naukowej, która wyobrażała sobie, że odbudowuje walący się gmach pedagogiki szkolnej za pomocą kilku czynników materialnych. Zmiany poczynione w budowie ławki odpowiadają najzupełniej postępowi metod nauczania. (...) Tedy nawet nauka sama ofiaruje swoje usługi podobnej hipokryzji, doskonaląc ławki w ten sposób, aby jak najbardziej unieruchamiały dziecko.

Tak więc, aby uczeń był mocno osadzony w ławce i zmuszony do zachowania pozycji higienicznej i poprawnej, zaprowadzono specjalne systemy ławek, w których dziecko nie może uczynić żadnego nieprzewidzianego ruchu; w oznaczonym momencie siedzenie takiej ławki opada, pulpit podnosi się, oparcie dla nóg obraca się, pozostawiając uczniowi dosyć przestrzeni, aby mógł stanąć.

Ławki uległy już wielu udoskonaleniom, prawie wszyscy adepci tzw. pedagogiki naukowej wymyślili jakiś model, mniej lub więcej udany; nawet społeczeństwa są dumne ze swoich ławek narodowych i w walce konkurencyjnej każdy broni swego modelu przez opatentowanie (...).

„(...) Jest więc ta ławka prawdziwym przyrządem naukowym. Mimo to sądzę, że niewiele upłynie czasu, a naprawimy błąd podstawowy, wywołany myślą o jej fabrykacji. W początkach XX w., pośród tylu odkryć dotyczących higieny dziecięcej, biologii, antropologii, socjologii, szczególnie w czasach niezliczonych lig, rozsianych po rozmaitych krajach, które zajmują się opieką nad dziećmi – ławka okaże się niezrozumiałą. Sądzę, że po niewielu latach publiczność z zaciekawieniem będzie oglądała naszą wzorową ławkę, będzie jej nawet dotykała, aby się przekonać, że istniało coś podobnego.

Głównym celem ławki było przeciwdziałać bocznemu skrzywieniu kręgosłupa. Wszyscy bowiem uczniowie znajdują się w takich nienormalnych warunkach, że kręgosłup, centrum szkieletu (brak końca zdania?). A więc to, co

jest najbardziej stałego w naszym organizmie, to, co mogło się oprzeć zgięciu w najdzikszych walkach pierwotnego człowieka, staczającego boje z lwami pustyni i mamutami, rąbiącego skalę, kującego żelazo, poddającego swej władzy ziemię – kręgosłup ugina się i nie wytrzymuje jarzma poniżającego szkoły (...)

„Potrzeba nam nie mechanizmu ławki bardziej lub mniej udoskonalonej, lecz zdobycia swobody”.

„(...) jedynie szkoła zostaje głucha na ten głos postępu i reform, który pod każdym względem dokonuje się dookoła”.

„Zniknęła dawna nauczycielka, która z wielkim trudem utrzymywała porządek, polegający na unieruchomieniu dzieci, i zrywała sobie płuca przez rozmowy bez końca. Została ona zastąpiona przez przyrzady do nauczania, dzięki którym uczeń może naprawić swe błędy i sam się kształcić. Cierpliwa i milcząca nauczycielka kieruje jedynie samodzielną pracą dzieci”.

„Spodziewam się że metoda ta rozwiąże wszystkie zagadnienia pedagogiczne, które poruszają współczesne umysły: rozwiązała już ona sprawę swobody ucznia, sprawę samokształcenia, sprawę współdziałania szkoły i rodziny”.

„Spostrzegliśmy ze zdumieniem zamiłowanie instynktowne do wiedzy w małych dzieciach, chociaż na mocy zadawnionego przesądu sądziliśmy, że są całkowicie oddane bezmyślnym zabawom”.

„»Case dei Bambini« (»Domy dziecięce«, których założycielką była Maria Montessori – przyp.) uwiłdoczyły nam zwycięstwo porządku, osiągniętego przez zdobycie swobody i samodzielności.”

„Uczniowie pracując sami, wyrabiają w sobie karność, pełną inicjatywy samodzielność w życiu czynnym i nieustający rozwój umysłu”.

„Nasze »Case dei Bambini« mają tę zaletę praktyczną, że jednocześnie dzieci rozmaitego wieku: obok małych dzieci, mających półtora roku i nieumiejących jeszcze wykonywać prostszych ćwiczeń, znajdują się dzieci starsze o pięć lat, które mogłyby wstąpić do trzeciej klasy szkoły początkowej”.

„Każdy doskonali się sam. W tym tkwi wielka korzyść dla szkół wiejskich, gdzie nie można mieć wielu klas i licznych zastępow nauczycieli”.

„Nasi uczniowie nie są podobni do uczniów szkół początkowych: mają twarze pogodnych ludzi szczęśliwych i szlachetne ułożenie jednostek, które umieją panować nad swymi czynami.

M. Montessori, „What a Montessori Teacher Needs to Be”

„Zwyczajny nauczyciel nie może być zmieniony w nauczyciela Montessori, ale musi być niejako stworzony na nowo, pozbywając się swoich pedagogicznych

uprzedzeń. Pierwszym do tego krokiem jest samoprzygotowanie wyobraźni, dlatego że nauczyciel Montessori musi wyobrażać sobie dziecko, którego – materialnie rzecz ujmując – jeszcze nie ma i musi mieć wiarę w dziecko, które ujawni się poprzez pracę” (<https://www.pcm.edu.pl/metoda-marii-montessori>)

Podsumowanie

Dziecko wychowane w duchu pedagogiki Marii Montessori będzie w przyszłości osobą samodzielną, odpowiedzialną za siebie i świat, pracowitą.

Rozwój każdego dziecka dokonuje się według indywidualnego „planu rozwoju”. Dlatego nie można z góry stworzyć systemu wychowawczego i dydaktycznego bez uwzględnienia indywidualnych cech dziecka. Rozwój dziecka dokonuje się etapami. Są one wspólne dla wszystkich ludzi, jednak u każdego mają różny stopień nasilenia, charakter i czas trwania. „Wrażliwe fazy” – to czas kiedy dziecko jest szczególnie zainteresowane i chętne do poznania nowej umiejętności lub wiedzy. Największe możliwości poznawcze są wtedy, gdy wystąpi u dziecka zjawisko „polaryzacji uwagi”, czyli długotrwała koncentracja na danej czynności. Dziecko uczy się wtedy chętnie, łatwo i bez wysiłku. Następnym zjawiskiem polaryzacji uwagi jest „normalizacja” – stan psychicznej równowagi i harmonii. „Znormalizowane” dziecko jest spokojne, opanowane, wierzy w swoje możliwości, staje się odpowiedzialne za swoje czyny, coraz bardziej uniezależnia się od zewnętrznych wpływów. To właśnie normalizacja jest głównym celem rozwoju i wychowania dziecka.

Kluczowym celem pedagogiki Marii Montessori jest pomoc dziecku w osiągnięciu przez nie pełnego potencjału we wszystkich sferach życia. Zajęcia sprzyjają rozwijaniu zdolności społecznych, emocjonalnemu wzrastaniu oraz podnoszeniu koordynacji fizycznej, jak również poznawczemu przygotowaniu do przyszłego intelektualnego wysiłku akademickiego. Pod kierownictwem specjalnie przygotowanego nauczyciela. Całościowe podejście do nauczania pozwala dziecku doświadczyć radości uczenia się, czerpać przyjemność z procesu nabywania wiedzy i zapewnia rozwój poczucia jego własnej wartości. Do starcza doświadczeń, z których dzieci tworzą swą wiedzę.

Uszczegóławiając, celem pedagogiki Montessori jest:

- rozwijanie samodzielności i wiary we własne siły;
- wypracowanie szacunku do porządku i pracy;
- wypracowanie zamiłowania do ciszy oraz do pracy indywidualnej i zbiorowej w tej atmosferze;

- osiąganie długotrwałej koncentracji nad wykonywanym zadaniem;
- formowanie postaw wzajemnej pomocy bez rywalizacji;
- szacunek dla pracy innych;
- rozwijanie indywidualnych uzdolnień i umiejętności współpracy;
- branie odpowiedzialności za swoje słowa i czyny.

Dziecko nie musi robić co chce, ale musi chcieć tego co robi (Montessori, 1913). Wychowanie według Montessori ma charakter pośredni. Nauczyciel ma za zadanie tak zorganizować otoczenie, by wesprzeć indywidualny rozwój dziecka.

Dzieci w przedszkolu przebywają w grupach mieszanych wiekowo. Zaletami takiego rozwiązania jest szybsza i skuteczniejsza edukacja społeczna. Dzieci starsze wykazują naturalne zaangażowanie i opiekuńczość nad młodszymi (dzielenie się doświadczeniem). Dzieci bardzo szybko dostrzegają zróżnicowanie potrzeb i zasad współżycia. W takich grupach następuje szybsza adaptacja i integracja dzieci nowo przyjętych.

Zgodnie z przyjętym założeniem Marii Montessori, nie należy tworzyć z góry utrwalonego systemu wychowawczo-dydaktycznego dla dziecka, nie licząc się z jego indywidualnym rozwojem. Pomoc wychowawcza musi być dostosowana do dziecka w myśl tezy „Daj mi czas”, w której wyrażony jest szacunek dla praw rozwojowych.

References

- Miksza, M. (2010). *Zrozumieć Montessori. Czyli Maria Montessori o wychowaniu dziecka*. Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Montessori, M. (1913). *Domy Dziecięce (Le Casa dei Bambini). Metoda pedagogiki naukowej, stosowana w wychowaniu najmłodszych dzieci. Z wydania ogłoszonego przez Instytut J. J. Rousseau*. Nakład Henryka Lindenfelda.
- Stein, B. (2003). *Teoria i praktyka pedagogiki Marii Montessori w szkole podstawowej*. Wydawnictwo Jedność.
- <https://www.pcm.edu.pl/metoda-marii-montessori> (dostęp: 20.02.2021).
- <https://pm220montessori.pl/uploads/5e1ae7af3d270/pages/27/content//PEDAGOGIKA%20MONTESSORI.pdf> (dostęp: 23.08.2021).
- <https://zielonyzakatekmontessori.pl/montessori/dziecko-w-systemie-montessori> (dostęp: 29.08.2021).